

Борис Розовський,

докт. юрид. наук, професор,

завідувач кафедри правознавства

Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ А. В. КУЛЬКА «МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ Й ОХОРОНИ ТРАНСКОРДОННИХ ПРІСНИХ ВОД»

Проблеми, пов'язані із забезпеченістю прісною водою, – одні з найсерйозніших з-поміж тих, які нині стоять перед людством. Відповідно до даних ФАО близько 50 % населення світу відчуває труднощі у доступі до прісноводних ресурсів, до 2026 р. цей показник може сягнути 65 %. Інший аспект вказаної проблеми – якісний стан водних ресурсів. 2,3 млрд. осіб щорічно хворіють через споживання неякісної води. Згідно з дослідженнями, проведеними під егідою ЮНІСЕФ, до 2040 р. кожна четверта дитина на планеті загине або буде страждати від захворювань, пов'язаних із гострою нестачею води.

Водночас варто визнати, що ці виклики значною мірою стали результатом негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище. Чинники стрімкого зростання чисельності населення світу, урбанізації, підвищення рівня споживання води, нерационального використання прісноводних об'єктів, застосування шкідливих для них методів промислової та сільськогосподарської діяльності призвели до погіршення кількісного і якісного стану прісних вод. Отже, й ефективно реагувати на гострі виклики сучасності можна лише шляхом спільних зусиль держав світу, основою яких, зауважимо, неодмінно має бути комплексне міжнародне співробітництво із застосуванням засобів міжнародного права як регулятора міждержавних відносин. Лише така послідовна спільна робота у всіх регіонах може забезпечити поступове вирішення проблем, пов'язаних із прісноводними ресурсами.

Ці завдання повною мірою актуальні і для України, адже вона, по-перше, належить до групи європейських держав, найменше забезпечених власними прісноводними ресурсами; по-друге, незадовільна якість питної води є однією з основних причин високого рівня захворюваності населення України. В умовах, коли більшість прісноводних об'єктів України є транскордонни-

ми, розв'язання вказаних проблем можливе тільки за умови ефективного використання механізмів і засобів міжнародного права.

Виходячи із зазначеного, без сумніву, монографія А. В. Кулька «Міжнародно-правове регулювання використання та охорони транскордонних прісних вод»¹ присвячена проблемам, що потребують глибокого наукового дослідження.

Як видається, цінність представленої монографії полягає у тому, що йдеться про перше у вітчизняній науці комплексне дослідження відповідної проблематики, в якому розглянуто всі основні аспекти міжнародно-правового регулювання поводження з прісними водами, тобто природними об'єктами, що безпосередньо впливають на функціонування всієї екосистеми Землі. При цьому логічний та обґрунтований план дослідження, ретельність опрацювання теми, звернення до широкої джерельної бази дозволили автору системно розглянути основні теоретичні і практичні питання застосування міжнародного права для забезпечення міждержавної співпраці щодо судноплавства, основних способів несудноплавного використання й охорони транскордонних водних об'єктів, поводження з підземними водами, функціонування відповідних міжнародних конвенційних органів тощо.

Зокрема, у розділах III–V монографії ґрунтовно, послідовно та всебічно проаналізовані зміст та практика реалізації міжнародних договорів, присвячених використанню й охороні основних прісноводних об'єктів усіх регіонів світу (Рейну, Дунаю, Дніпра, Меконгу, Гангу, Інду, Нігеру, Нілу, Сенегалу, Конго, озера Вікторія, Амазонки, Ла-Плати, Великих озер, низки транскордонних водоносних горизонтів тощо). Завдяки цьо-

¹ Кулько А. В. Міжнародно-правове регулювання використання й охорони транскордонних прісних вод: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, вид-во «Стилос», 2018. 735 с.

му зроблені цікаві й важливі висновки щодо загальних особливостей, закономірностей та тенденцій розвитку сучасних систем міжнародно-правового регулювання відносин держав щодо транскордонних прісних вод.

Відзначимо, зокрема, тези автора про те, що нині відбувається розширення договірного масиву, охоплення міжнародними договорами нових сфер міждержавних відносин щодо водних ресурсів; закріплення у них основних принципів міжнародного права транскордонних прісних вод та низки нових принципів (інтегрованого (комплексного) управління водними ресурсами для їх оптимального використання і збереження для наступних поколінь, застосування оцінки впливу на навколишнє середовище та інших методів оцінки, постійного моніторингу й обміну даними, участі громадськості в ухваленні рішень щодо водних ресурсів тощо); пристосування вказаних принципів до природних особливостей відповідних водних об'єктів, потреб та інтересів прибережних держав. Зазначене сприяє розвитку річкових перевезень і несудноплавних видів використання транскордонних прісних вод.

Крім того, у монографії цілком слушно наголошено (підрозділ 6.1) на тенденціях розширення компетенції та запровадження елементів інтегрованого управління водними ресурсами у діяльності міжнародних річкових комісій, просування їхніми державами-членами басейнового підходу, зокрема, шляхом ухвалення й реалізації планів управління міжнародними річковими басейнами, запровадження нових міжнародно-правових механізмів охорони прісноводних ресурсів та застосування сучасних технічних засобів у цій сфері.

Розгляд основних аспектів теми дав автору змогу запропонувати концептуальні положення та висновки щодо можливих шляхів вирішення всього комплексу проблем застосування міжнародного права у відносинах, пов'язаних з використанням й охороною транскордонних прісних вод. Ці ідеї відображені у підрозділі 6.3 монографії (стор. 609-638): у ньому автор сформулював рекомендації стосовно оптимального змісту міжнародних договорів про використання й охорону транскордонних водних об'єктів та інституційних засад діяльності міжнародних річкових комісій як координаційних центрів інтегрованого управління.

Відзначимо цінність положень про регулювання міждержавних відносин у сфері судноплавства, гідроенергетики, рибальства, іригації сільськогосподарських земель, постачання води населенню, розподілу води, процедур узгодження нових програм, пла-

нів, проектів, діяльності, видів використання транскордонних прісних вод, що можуть мати негативний вплив на них.

Особливий інтерес, на наш погляд, становлять пропозиції про забезпечення дотримання прибережними державами принципу охорони довкілля. Автор цілком слушно рекомендує встановити у договірних нормах зобов'язання держав-учасниць визначити цілі та критерії якості води, захищати екологічні стоки, запобігати введенню чужорідних видів флори і фауни, враховувати екологічні вимоги у разі вжиття технічних заходів з освоєння і використання водних об'єктів, обмежувати річкові перевезення небезпечних матеріалів, скорочувати джерела забруднення, створювати охоронні зони, індивідуально та спільно реагувати на надзвичайні обставини, які стосуються транскордонних водних об'єктів (аварії, повені, посухи, льодостави, землетруси) тощо.

Можна погодитись із автором монографії у тому, що реалізація всього комплексу пропозицій, викладених у підрозділі 6.3, може сприяти створенню системи всебічного співробітництва між державами транскордонних водних об'єктів, врахуванню всіх вимірів їх використання та відповідних можливостей, застосуванню гнучких підходів до управління, впровадженню інноваційних інструментів для розв'язання актуальних проблем транскордонних прісних вод, створенню стійкої системи питного водопостачання і послуг санітарії, підвищенню ефективності заходів з охорони довкілля, адаптації використання транскордонних водних об'єктів до змін умов природного, економічного, соціального характеру.

Таким чином, автору монографії вдалося розв'язати важливу наукову проблему, одержати нові теоретичні положення і науково обґрунтовані висновки, сформулювати цінні гіпотези, концепції та пропозиції. Відзначимо, що це зроблено завдяки опрацюванню численних доктринальних джерел, доробків вітчизняних та іноземних вчених, міжнародної договірної практики держав, актів міжнародних міжурядових організацій, рішень та консультативних висновків міжнародних судових органів, резолюцій міжнародних конференцій тощо.

Вважаємо, що монографічне дослідження А. В. Кулька виконане на високому науковому рівні, є вагомим внеском у розвиток теорії міжнародного права і водночас буде корисним для юристів-практиків, дипломатів, працівників державних органів України, які опікуються проблемами використання й охорони природних ресурсів.